

ЛЕКСИКОГРАФІЯ

УДК 81'374.8-022.218:82-84 Т. Шевченко

Лідія Гнатюк, д-р філол. наук, проф.,
Людмила Дядечко, д-р філол. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

БАГАТОМОВНИЙ ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ ШЕВЧЕНКА: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ І СТРУКТУРА

У статті окреслено концептуальні засади створення словника крилатих висловів Шевченка в українській, російській та білоруській мовах; розглянуто мікро- і макроструктуру підготовленого видання – першого у світовій лексикографічній практиці багатомовного словника крилатих висловів письменника.

Ключові слова: крилаті вислови, тлумачний словник, багатомовний словник, фразеологія Шевченка.

Кожне покоління лінгвістів шукає власних відповідей на питання про те, чому саме мова Тараса Шевченка стала для українців зразком і нормою, відігравши визначальну роль в утвердженні національної свідомості та нової української літературної мови.

Серед джерел Шевченкової мовотворчості дослідники традиційно виокремлюють народні та книжні. Майбутній геній виростав у світі народної мови, народної пісні, тому в основі його концептуальної і відповідно – мовної картини світу лежать народнопісенні символи, і саме поєднання фольклорної та авторської поетичної символіки творить той неповторний мовний світ Шевченка, який близький кожному українцеві. "Чистота", літературність мови поета зумовлена тим, що він свідомо уникав "дрібноговіркових місцевих виразів" і розмовного "селянського жаргону" [Огієнко 1961 : 18, 20]. Частина авторських новотворів сприймається нами як органічний складник української мови: *лани широкополі, широколисті тополі, Дніпро крутоберегий*

[Огієнко 1961 : 28]. З іншого боку, великий вплив на мовну свідомість Шевченка мали книжні, зокрема церковнослов'янські, джерела, адже він глибоко знав Біблію, особливо Псалтир, і це спричинило широке використання ним архаїзмів.

"Секрет" Кобзарєвого володіння словом Ю. Шевельов (Шерех) пояснив так: "Розкриття прихованих семантичних нюансів слова через антитезу, через розгортання градацій символічних образів та використання оксиморонів стає основною технікою в поезії Т. Шевченка. Кожен вірш є мовби дослідницьким екскурсом у глибини словозначень, розробкою багатих семантичних покладів мови" [Шерех 1998 : 60]. Саме через це начебто прості за формою Шевченкові вислови є безкінечно місткими за значенням. З плином часу вони не втратили своєї актуальності, багато з них зажили вже власним життям, тобто стали крилатими.

Узагалі спектр одиниць, які в літературі зараховують до крилатих, надзвичайно широкий. Так називають і оформлені як пряма мова цитати, що більш-менш відриваються від тексту і не виступають об'єктом безпосереднього наукового аналізу твору письменника, і поодинокі ремінісценції без зазначення автора, наведені принагідно, і алюзії, коли зв'язок із першоджерелом лише вгадується, і, нарешті, вислови, які справді стали загальнонародним надбанням, увійшли до лексико-фразеологічного складу національної мови. У вузьколінгвістичному розумінні лише ці останні одиниці розглядаються як крилаті, або – в іншій термінології – ептоніми [докладніше див. Дядечко 2007 : 38–90].

Набуття фрагментами з текстів Шевченка нового – ептонімічного – статусу підтверджується тим, що вони, відриваючись від первинного контексту, розвивають власне, закріплене за певною ситуацією, фактом дійсності значення, іноді навіть протилежне тому, яке засвідчене в поета. Показовим у цьому плані є знайомий кожному зворот *пом'янути / згадати незлим тихим словом*. Зберігаючи значення, співвіднесене з тим, яке властиве йому в "Заповіті", тільки зазвичай більш абстраговане (оскільки цей зворот у мові наших сучасників спрямований не лише на самого поета, а й на клас людей у цілому), він може стосуватися також і подій, явищ тощо: 'берегти світлу пам'ять' не тільки про когось, але й про щось; 'згадувати по-доброму, з вдячністю, повагою'

і когось, і щось. Пор. приклади, у яких ідеться про Шевченка: *...пом'янімо його в своїм серці, як він сам сього бажав, "незлим тихим словом"*! (Панас Мирний, 1914 р.); про іншого творця: *На вечорі також "незлим тихим словом" вшанували поета Василя Симоненка* (сайт Львів. нац. ун-ту, 2010 р.); про вчинки: *Треба вшанувати, згадати незлим, тихим словом подвиг тих, хто виборював незалежність України* (з розмови, Київ, 2012 р.).

У мовленні натрапляємо й на використання словосполучення в іншому – іронічному – значенні: 'згадувати несхвально когось або щось'; 'лаяти когось або щось': *Прихід зими рівняни зустріли майже традиційно. <...> пішоходи та водії не забувають згадати "незлим, тихим словом" комунальників. Мовляв, як завжди проспали зиму* ("Рівне вечірне", 02.12.2010); *Як часто проклинають наші київські дороги, не забуваючи при цьому "незлим" словом згадати автодорожні відомства* ("Вечірній Київ", 31.10.1990).

Поряд із формуванням власної семантики обов'язковим для крилатих висловів є стабілізація їхнього компонентного складу, закріплення меж варіювання. Тут також наявні значні розходження з первинною будовою звороту, причому частіше, ніж це можна було очікувати, зважаючи на те, що абсолютна більшість крилатих висловів Шевченка – уривки з поетичних текстів. Так, у відомих рядках із поезії "Доля" (1858 р.) відразу два компоненти мають по три варіанти *Ми просто [прямо / чесно] йшли; у нас нема [немає / не було] зерна неправди за собою*.

Деякі архаїчні за формою складники крилатих висловів Шевченка зазнають заміни відповідними елементами сучасної української літературної мови. Наприклад, останній компонент широко вживаного *І мертвим, і живим, і ненародженим*, наголошуваний поетом відповідно до староукраїнської книжної традиції, якій було властиве акцентування суфіксів *-енн*, *-анн* у прикметниках та дієприкметниках, часто замінюють на дієприкметник *ненароджений*: *І мертвим, і живим, і ненародженим...* (назва альбому гурту "Сокира Перуна", присвяченого пам'яті Головнокомандувача УПА Р. Шухевича); *Поставили АЕС в верхів'ях трьох річок. / То хто ж ви є, злочинці, канібали?! / Уварив чорний дзвін. І досить балачок. / В яких лісах іще ви забарложені? / Що яничари ще занাপастять? І мертві, і живі, і ненаро-*

джені / Нікого з вас довіку не простять! (Ліна Костенко. Інкрустації – "Українська газета", 02.03.1995).

Надзвичайна семантична місткість, влучність і "позачасовість" Шевченкових висловів зумовили широке використання їх (іноді з незначними змінами) в заголовках газетних і часописних текстів, присвячених актуальним питанням нашої (а часом і світової) історії та сьогодення: *Апостол правди і науки* (стаття про Івана Пулюя – "Металознавство та обробка металів", 1995, № 2); *Апостоли правди та науки* (стаття про викладачів Житомирського державного університету імені Івана Франка – "Універсум", 2007, № 50); *А свої дастьбі...* (стаття про мовні проблеми – "Сучасність", 1993, № 7); *А у селах у веселих і люди веселі...* ("Зеркало недели. Україна", № 9, 07.03.2007; "Газета для вас", 2010, № 5; "Україна молодша", 22.11.2013); *Бодай те лихо не верталось* (стаття про голодомор в Україні 1932–1933 – "Сучасність", 1993, № 2); *Борітеся – поборете!* (стаття про необхідність відстоювання своїх прав незаконно звільненими з роботи – "Нова Січ", 21.04.2012); *Банки-2012: "борітеся – поборете"?* ("Zn.ua", 02.03.2012); *Брешиш, людоморе!* (роздуми з приводу Законопроекту про мови – "Галичина", 26.06.2012, № 92); *"Возвеличу малих отих рабів німих!"* (До сторічного ювілею Хосе Марії Аргедаса) (стаття про перуанського письменника Хосе Марію Аргедаса, який писав про індіанців, нащадків цивілізації інків. – "Всесвіт", 2011, № 11–12); *В своїй хаті своя правда, і сила, і воля* (стаття про об'єднання УНР і ЗУНР – "Запорізька правда", 22.01.2011); *Лех Качинський: в своїй хаті своя правда, і сила, і воля!:* пам'яті видатного польського Президента ("Всесвіт", 2010, № 5–6); *Гомоніла Україна...* (стаття про відзначення 22-ї річниці незалежності України – "Сільські вісті", 29.08.2013); *"Діла добрих оновляться, діла злих загинуть"* (стаття про напад охоронців одного з торгових центрів у Донецьку на спеціальних кореспондентів "Українського тижня" – "NGO Donetsk.ua", 23.01.2012); *Злочинаючих спини!:* Вибори сумського мера як прообраз цинізму політичної "реформи" за Кучмою ("Сільські вісті", 20.05.2003) та багато ін.

Окремі крилаті вислови Шевченка зазнають у мові мас-медіа переосмислення шляхом поширення їх іншими елементами: *Гомоніла Україна... Якою мовою?* (стаття про мовну ситуацію в Україні – "Високий замок", 02.10.2003); *Гомоніла Україна, але не*

повстала (стаття про акцію "Повстань, Україно" – "Україна-Центр", 20.09.2002) тощо.

Варіювання і трансформація у створеному словнику розрізняються як узуальне та okazіональне явища. Варіанти, що виникають унаслідок зазначених причин, функціонують поряд із дослівно відтвореною цитатою з твору Шевченка. Самі мовці не відчують відступу від оригіналу, оскільки й інші носії мови використовують зворот у такій самій формі. Трансформи ж виникають унаслідок свідомої мовотворчої діяльності людини, вони пристосовуються до конкретного контексту, обумовлені ним, пор. варіант Шевченкового звороту *апостол правди та науки* (при збереженні у мовленні також і вихідного звороту *апостол правди і науки*) і трансформ *апостоли "добра, і правди, і науки"*.

Виявити корпус Шевченкових крилатих висловів як органічних складників сучасної української літературної мови, що мають свою форму із закріпленням за нею значенням, а також здійснити їх різноаспектний словниковий опис, показати їхнє функціонування в живому мовленні – головна мета пропонованого видання.

Така мета реалізується в лексикографії вперше, хоча саму ідею в більш широкому контексті висловив ще півстоліття тому І. Білодід: "Наша філологічна наука ще мало висвітлила цю сторону словесно-художньої творчості письменників <...>, а саме: створені ними крилаті вислови, їх характер і діапазон, їх життя в мовній практиці". У словниках крилатих слів, які існували в той час, був зафіксований лише один вислів Кобзаря, хоча й двічі – в українському та російському варіантах: *Мовчать, бо благоденствують* та *Молчала, ибо благоденствовала* [Займовский 1930 : 214, 215]. На думку академіка, після створення фундаментальної праці "Словник мови Шевченка" необхідно було б укласти словник фразеології, крилатих висловів поета та інших видатних майстрів слова, "чия словесно-художня творчість збагатила скарбницю національної літературної мови і засоби усно-розмовного, народного виразу" [Білодід 1964 : 5].

Ніби у відповідь на наведене вище міркування тоді ж, у 1964 році, вийшов перший загальний словник крилатих висловів української літературної мови, з яких 82 належать Шевченкові [Коваль, Коптілов 1964]. У наступних двох перевиданнях словника

А. Коваль та В. Коптілова кількість висловів Кобзаря було дещо зменшено (при незначному варіюванні їх складу). Зрозуміло, що завдання загальномовного словника і словника мови письменника відрізняються і що тільки внаслідок цілеспрямованої праці можна з'ясувати реальну кількість крилатих висловів Шевченка, які стали надбанням фразеологічного фонду сучасної української мови.

У спеціальному дослідженні з програмним заголовком "Словник крилатих виразів Шевченка" Л. Добржанська та О. Мельниченко стверджували, що таких одиниць 250 [Добржанська, Мельниченко 1971]. Як свідчать наведені в публікації приклади словникових статей, автори дотримувалися вузького розуміння крилатих висловів і розробляли саме тлумачний словник, але, на жаль, дотепер доля нібито підготовленого видання невідома, мабуть, воно так і залишилося проектом.

У довіднику М. Каляки зареєстровано 280 висловів Шевченка [Каляка 1999], проте крилатість багатьох із них сумнівна. Сам автор книги в передмові визнав суб'єктивний характер добору залучених до словника одиниць, зауваживши, що частину крилатих слів він наводить без інформації, якщо вважає, що "вони обов'язково десь вжиті" [Каляка 1999 : 6]. Не відповідають жанру словників крилатих слів і наведені М. Калякою приклади використання зворотів у тлумачних словниках, словниках антонімів тощо, де уривки текстів Шевченка ілюструють значення окремого слова, а не всього звороту, що набув рис усталеності в живому мовленні.

Нарешті, у виданій у 2001 році книзі В. Щербини налічується вже 470 висловів Кобзаря [Щербина 2001], але й у ній поняття крилатості трактується дуже широко: використання більше половини зворотів укладачем підтверджується лише одним-двома контекстами, що недостатньо для кваліфікації одиниці як крилатої у прийнятому вузьколінгвістичному тлумаченні. До того ж нерідко розглядані звороти у прикладах оформлені як звичайні цитати, а обраний В. Щербиною принцип наведення ілюстрацій має текстоцентричний характер. Іноді здається, що авторові важливіший зміст публікації з висловом поета, ніж сам вислів, оскільки вона наводиться повністю, а її обсяг може сягати 2–3 сторінок, тоді як у лексикографічній практиці при поясненні особливостей семантики та функціонування одиниці, що опису-

ється, застосовується лінгвоцентричний принцип, тобто принцип достатності контексту. Аналіз засвідчив, що в усіх випадках для тлумачення реєстрового крилатого вислову пояснювальний контекст мав складатися з одного речення, однієї надфразової єдності чи одного абзацу.

Отже, і довідник М. Каляки, і видання В. Щербини за складом словника та засадами опису належать до словників цитат.

Пропонований нами словник виконано в жанрі тлумачних словників крилатих висловів. Він містить понад 300 крилатих зворотів Шевченка, які проходили жорстку перевірку за ознакою сформованості власної семантики та будови. Загальномовний статус реєстрових одиниць визнавався, якщо було виявлено не менше 5 (для багатозначних – 10) прикладів використання⁸. (Не всі вони ввійшли до словникової статті, але обов'язково наведено першу фіксацію звороту, навіть якщо вона наявна в інших довідниках і має характер цитати – у такому разі приклад супроводжується позначкою "як цитата", з метою виявити, хоча б приблизно, час входження Шевченкового вислову в мову.)

Не витримали такої перевірки навіть ті вислови Кобзаря, які були зареєстровані у словнику А. Коваль та В. Коптілова, зокрема: *Орися ж ти, моя ниво, долом та горою!; Не втечете і не сховається! Всюди вас найде правда-мста; Нащо мені чорні брови* [Коваль, Коптілов 1975 : 205, 185, 183]. Ще більш показовим щодо розбіжностей у трактуванні категорії крилатих висловів є такий факт: у згаданій статті І. Білодіда названо 35 зворотів, поширених у російській мові, але тільки 2 з них (*душа с прекрасным назначеньем* та *неудобозабыаемый Тормоз*) виявилися крилатими у вузькому розумінні лінгвістичного терміна,

⁸ Приклади, наведені у словникових статтях, не відображають політичних, естетичних та ін. уподобань укладачів. Вони добиралися з метою демонстрації типовості ситуацій використання, підкреслення закріплення розгляданих одиниць у мовленні не тільки майстрів слова, але й пересічних носіїв мови, тому читач знайде фрагменти як з української класики, так і з блогів, форумів і под. (приклади з останніх відредаговано, зокрема вилучено нецензурні слова, виправлено орфографічні помилки тощо).

а в процесі створення обговорюваного словника до них було додано понад 20 нових одиниць.

Унікальність Шевченка-письменника, який творив двома мовами, визнання його поетичного генія російською та білоруською спільнотами, тісний історико-культурний зв'язок між трьома східнослов'янськими народами підказали й інше завдання словника – віднайти й описати крилаті вислови Кобзаря, які функціонують у російській та білоруській мовах.

Це забезпечило оригінальну будову та новаторський характер підготовленого видання. Його макроструктура складається з трьох частин: української, російської, білоруської.

Кількість витлумачених у словнику крилатих висловів Шевченка, що активно функціонують у сучасній українській мові, зросла майже в 4 рази, у російській – у 12. Дотепер у російській лексикографії було зафіксовано лише два звороти: уже зазначена фраза *Молчала, ибо благоденствовала* з поеми "Кавказ" та словосполучення *помянуть незлым, тихим словом* із "Заповіту", який не одне десятиліття входить до програми з літератури в школах Росії. У білорусистичі, де взагалі досі не було зареєстровано жодної крилатої одиниці українських авторів, крилаті вислови Шевченка, отже, фіксуються вперше.

Намагання дати всебічну інформацію про кожний крилатий вислів Кобзаря в українській та інших східнослов'янських мовах зумовило мікроструктуру словника. Словникова стаття включає декілька обов'язкових і факультативних зон, де враховано всі наявні у практиці створення словників крилатих висловів параметри опису реєстрових одиниць. До обов'язкових належать: заголовок статті (найбільш поширений у мовленні структурний варіант вислову, що може відрізнятися від вихідного), зона джерела, зона тлумачення (з фонетико-граматичною і стилістико-функціональною характеристиками) та ілюстративна зона (з більш-менш детальною паспортизацією та характеристикою прикладів). У російській і білоруській частинах обов'язковою також є зона перекладів, зроблених видатними майстрами слова. Поетичні еквіваленти наводяться здебільшого для порівняння, оскільки Шевченкові вислови зазвичай перекладаються носіями обох мов самостійно, без допомоги професіоналів, і саме ці, як

правило, послівні, часто з порушенням ритму переклади закріплюються в мові росіян і білорусів.

До факультативних зон словникової статті належать зона окаяноальної й узуальної похідності та зона історико-культурних коментарів. Завершує статтю зона фіксації одиниці, яка описується, в інших довідникових виданнях (з уточненням форми звороту, якщо вона не збігається з назвою статті в цих довідниках).

Наприклад:

**...ЩОБ ЛАНИ ШИРОКОПОЛІ, І ДНІПРО, І КРУЧІ
БУЛО ВИДНО, БУЛО ЧУТИ, ЯК РЕВЕ РЕВУЧИЙ**

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
На Вкраїні милій,
**Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.**

"Заповіт" ("Як умру, то поховайте..."; 1845)

В автографі Т. Шевченка заголовка немає.

Існує понад 60 музичних інтерпретацій вірша, серед них – кантата "Заповіт" С. Людкевича.

*Щоб лані широкополі, і Дніпро́, і кручі́ було видно, було чути,
як реве́ ревучий.*

1. Про сповнений величі й краси краєвид берегів Дніпра.

Для мене Україна починається з Шевченка. Щоб поклонитися Тарасу Григоровичу, потрібно пройти пішою дорогою, **"щоб лани широкополі, і Дніпро, і кручі було видно, було чути, як реве ревучий"**. Коментар від 09.03.2011 до ст.: ""Реве та стогне" вертолёт над Пекарями" (Провінція, 03.03.2011).

"...Щоб лани широкополі / І Дніпро, і кручі / Було видно, було чути, / Як реве Ревучий..." // Недаром назвали потік той ревучим, – / Зупинки йому, ні затишшя нема. / Але ж він ревучий, чи може співучий? – / Ні світло не скаже того, ні пільма. // Без віддиху-впину завжди дні і ночі / Несеться поспішно, біжить до Дніпра. С. Пихалов. Ревучий [згідно з приміткою ав-

тора, *Ревучий* – струмок поблизу міста Переяслав-Хмельницького, шум якого чути далеко].

Скорочено. Іронічно. *Канівчани своє місто люблять і пишуться ним. Справді, є особливий дух у краєвидах, якими природа нагородила це місце. І ось тут логіка тих, хто хотів би "заморозити" сучасний вид Канева, уривається. Адже нинішні пейзажі – "і Дніпро, і кручі" – продукт не стільки останнього льодовикового періоду, скільки людських рук. Канівське водосховище суттєво змінило русло Дніпра і вид з Чернечої гори. В. Лаврович. Вирок "НІБУЛОНу" чи собі? (Прочерк, 01.10.2010).*

Як цитата. *"Молодий, 29-річний Тарас Шевченко, мандруючи Катеринославщиною, стояв над найвизначнішим, найбільшим порогом, милувався ним і потім у своєму "Заповіті" написав про нього. "Було видно, було чути, як реве ревучий"... Це про наш поріг Ненаситець. Пороги ми повинні сприймати не тільки як історичне, але й як естетичне явище", – сказала Леся Степовичка. Ю. Рацибарська. Дніпрові пороги: унікальне втрачене явище природи? (Радіо Свобода, 05.08.2013).*

2. Про місце поховання Т. Шевченка як здійснення заповіту поета (високе).

"Щоб лани широкополі, і Дніпро, і кручі було видно, було чути, як реве ревучий" • 22 травня – важлива дата для кожного українця. У цей день прах Тараса Григоровича Шевченка, згідно з його заповітом, було перепоховано в Україні. Про Головне, 22.05.2013.

Трансформ. *Гей, Кобзарє, чи ти чуєш / Дніпра шумовиння! То кипуча наша доля, / То мужність, то вміння. / Встань, Кобзарє, подивися / На рідну Вкраїну, / Чи впізнаєш ти кохану / Свою Батьківщину, / Ні, ніколи не впізнаєш / Дніпровській кручі. / **Всюди видно, всюди чути, / Як реве ревучий.** Л. Бундименко. На землі Тарасовій (2010-ті рр.).*

*Вона [Україна] – сини Залізняка, / Що не прокинулись від сну ще! / Вона – це серце невмируще, / Хоч навіть в кістках хижака! / Хто вирве те, що гріє груди? / Хто закує людські вуста? / Поснуть віки... А пісня та / Живе і вічно жити буде! / ...О, хоч би вмерти над Дніпром, / **Щоб було видно, було чути, / Як Залізняк здригне розкутий** – / Прийде із Правдою й Добром! О. Богачук. Думи в казематі (зі збірки "А час не жде", 2003 р.).*

Як алюзія. *Учитель каже: – Скільки того лиха / Лягло у землю чорними костями, / Рече Дніпро, й лани широкополі / Медами пахнуть, колосом шумлять.* А. Малишко. Гості (з кн. "Народження синів", 1939).

Усе отак, як він хотів: / лани, Дніпро, і гори-кручі, / і люди вільні і могуті / розбили пута. Кров катів / знесло у море. І навіки / засяла праведна зоря, / і спомина сім'я велика / свого поета-кобзаря. І. Гончаренко. На горі Чернечій (1939).

Як цитата. *У першому столітті нашої ери апостол Андрій, як сказано в "Повісті минулих років", прибув до гирла Дніпра і звідти рушив угору. Батько-Дніпро, Великий Луг оберігали козацьку вольницю... Шевченкове заповітне: "Щоб лани широкополі, / І Дніпро, і кручі / Було видно, було чути, / Як реве ревучий".* Українська газета Плюс, 18–31.12.2008.

Різними мовами. *Не Дніпра рокочуть хвилі – / сплески океанові: / то співають на могилі / "Заповіт" у Каневі. / То не грім хмарину вразив / зблисками грозовими – / "Заповіт" гримить Тарасів / всього світу мовами. / Росіянин: как бушует / старый Днепр под кручей... / білорус: каб было чутна / як грыміць грымучы... / А високий італієць / тягне басовито: / *che si oda il muggito / del fiume stizzito.* / А болгарин з чистим серцем / слов'янина-брата: / *да се виждат, да се чува, / как реве реката...* Д. Білоус. На горі Тарасовій.*

Отже, створений за принципами максимальної повноти та докладності лексикографічного опрацювання описуваних одиниць словник крилатих висловів Шевченка може бути охарактеризований як ептонімічний, тлумачний, багатоаспектний та багатомовний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білодід І. К. Крилате слово Шевченка / І. К. Білодід // Джерела мовної майстерності Т. Г. Шевченка: зб. статей. – К. : АН УРСР, 1964. – С. 3–20.
2. Добржанська Л. Словник крилатих виразів Шевченка / Л. Добржанська, О. Мельниченко // Збірник праць Вісімнадцятої наукової Шевченківської конференції / Відп. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Наукова думка, 1971. – С. 227–234.
3. Дядечко Л. П. "Крылатый слова звук", или Русская эптология: Учебное пособие / Л. П. Дядечко. – 2-е изд. – Киев : Изд. дом "Аванпост-прим", 2007. – 336 с.
4. Займовский С. Г. Крылатые слова: Справочник цитаты и афоризма / С. Г. Займовский. – М.; Л. : Госиздат, 1930. – 493 с.

5. *Каляка М. М.* Великі слова – велика сила : Довідник / Микола Каляка. – Херсон: Айлант, 1999. – 138 с.
6. *Коваль А. П.* 1000 крилатих виразів української літературної мови / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. К. : Наукова думка, 1964. – 671 с.
7. *Коваль А. П.* Крилаті вислови в українській літературній мові / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – 2-е вид., перер. і доп. – К. : Вища школа, 1975. – 335 с.
8. *Огієнко І.* Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови / І. Огієнко. – Вінніпег : накладом т-ва "Волинь", 1961. – 256 с.
9. *Шевельов Ю.* 1860 рік у творчості Тараса Шевченка / Юрій Шерех. Поза книжками і з книжок [упоряд., авт. вступ. ст. та прим. Р. Корогодський]. – К. : Час, 1998. – С. 54–76.
10. *Щербина В.* Євангеліє українців, або Крилаті вислови "Кобзаря" / Віктор Щербина. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. – 494 с.

Стаття надійшла до редакції 12.04.13

Лидия Гнатюк, д-р філол. наук, проф.,
Людмила Дядечко, д-р філол. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

**Многоязычный толковый словарь крылатых выражений Шевченко:
концептуальные принципы создания и структура**

В статье раскрываются концептуальные принципы создания словаря шевченковских крылатых выражений в украинском, русском и белорусском языках; рассматривается микро- и макроструктура подготовленного издания – первого в мировой лексикографической практике многоязычного писательского словаря крылатых слов и выражений.

Ключевые слова: крылатые выражения, толковый словарь, многоязычный словарь, фразеология Шевченко.

Hnatiuk Lidiia, Dr Hab., Professor,
Diadechko Liudmyla, Dr Hab., Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**Multilingual dictionary of Taras Shevchenko's winged words:
the conceptual framework and structure**

The article highlights the conceptual framework of compiling a multilingual dictionary of winged words, belonging to Taras Shevchenko, one of the most influential figures in the process of shaping a Ukrainian national self-identity, and focuses on microstructure of this dictionary and macrostructure that consists of Ukrainian, Russian and Belarusian parts.

Key words: winged words, multilingual dictionary, Taras Shevchenko's phraseology.